

Dışlanma¹

Guy Senese (Çeviri: Naciye Aksoy)

Dışlanma, toplumsal ve eğitimsel katılımın dinamiklerini anlama çabalarında anahtar bir kavramdır. Toplumsal dışlanma çok boyutludur; sosyoloji literatüründe dışlanma, istihdama erişim eksikliği, yasal kaynaklara, politik güce ve genel toplumsal ve yurttaşlık haklarına erişimin sınırlandırılması ile ilişkilidir. Dahası, dışlanma söylemi adaletsiz yoksunluğa karşılık gelir ki bu, yukarıda belirtilen dışlanmaları etkileşimli ve karmaşık hale getirir. Dışlanmanın sınırlarının kısaca gözden geçirilmesinden sonra burada, toplumsal tabakalaşma ve eğitime erişim arasındaki ilişkide geçerli olan dışlanmanın biçimlerine odaklanılacaktır.

Toplumsal dışlanma terimi aslında mekansal dışlanmaya vurgu yapan, ayrıca yoksunluk, politik ve mesleki marjinalleşmeye de odaklanan Avrupa sosyoloji geleneği içinden çıkmıştır. Eğitim başlangıçta merkezi bir konu değildi.

Bu olgu üzerindeki eleştirel yaklaşımlar hem tarihsel olarak hem de mevcut koşullar altında kapitalizmde iş bölümü analizleri ile başlamıştır. Dışlanmanın toplumsal, ekonomik ve politik boyutları, ekonomik ve politik yaşamdaki konumlar için akademik süreçler yoluyla öğrencileri makul bir şekilde ayırt etmeyi amaçlayan mevcut politikaları haklı çıkarmaya çalışan rejimler için politik bir sorun olan dışlanma şekliyle doğrudan ilişkilidir. Bu durumda, sorunun siyasal ekonomisi merkezi olarak haklı çıkarma ve meşrulaştırma sorunudur (Habermas, 1973). Okul yaşantıları yoluyla kontrol edilen “insan sermayesi” ve disipline edilmiş bedenleri geliştirmek için okulların ticari ve politik gruplarla işbirliği yaptığı durumlarda toplumsal yeniden üretim sorunu da ayrıca merkezi bir konudur (Bowles ve Gintis, 1986).

Bu analizin odağı sömürü sürecidir. Bu analizden önce, sorun hakkındaki yaygın tartışmaların bazı boyutlarını gözden geçirmek önemlidir. İşlevselci bakış açısından hareket eden sosyologlar sıklıkla yoksulluk ve dışlanmanın

¹ Bu yazı Eleştirel Pedagoji Dergisinde 36. sayısında yayımlanmıştır.

nasıl ayrı alanlar olduğunu tartışır; burada dışlanma nötr bir terim olur. Toplumsal ayrışmayı onaylamak için sınırlar tanımlanmasının “doğallaştırıldığı” bir söylemde dışlanma, bir değer sorunundan ziyade kişisel tercih, kültürel tarih; modernleşmenin, iç göç ve dış göç gibi nedenlerden kaynaklanan önüne geçilemeyen sorunlar (accidents) olarak doğal faktörlerin yol açtığı gözlenen verili bir gerçekliktir (Bhalla ve Lapeyre, 1997).

Bu doğallaştırma yaklaşımının ötesinde, eleştirel liberal yaklaşımlar dışlanmayı, özellikle aşırı ve büyüyen ekonomik eşitsizliklerin mevcut koşulları altında, sosyal demokrasilerin ve son iki neslin “refah devleti”ni dengede tutan temellerini sarsan ulusal ekonomi politikaları için olağandışı sorunlar yaratan bir durum olarak tanımlarlar. Bu yaklaşım, özellikle artan eşitsizlikler bağlamı içerisinde tabakalaştırma, ayrıştırma ve ikincilleştirme analizlerini anlamak için toplumsal dışlanmayı kullanır. Toplumsal dışlanmanın bu yeniden tanımının uygulanabileceği durumlar şunlardır: 1) Dışlanmaların herhangi bir kısa vadeli yoksulluk sonucu olmadan tabakalaşma veya yoksullaşma yörüngesine götürdüğü, 2) Yoksul insanların yukarı doğru hareketliliğinin, yoksul olmayanlar arasında oluşan dışlanmalar yoluyla engellendiği ve 3) Eşitsizlik kaynaklı çatışma durumları (Fischer, 2011, s. 4).

1970’lerin ortalarından bu yana ileri kapitalist toplumların ekonomik yeniden yapılanmalarının bir sonucu olarak yeni toplumsal dışlanmalar ortaya çıktığını anlamak önemlidir. Silver, içinde toplumsal dışlanmanın farklı anlamlarının gömülü olduğu üç çatışmalı paradigmayı tanımlamaktadır: dayanışma, uzmanlaşma ve tekel. Bunlar cumhuriyetçilik, liberalizm ve sosyal demokrasinin politik ideolojilerinden gelmektedir. Bu nedenle, dışlanmanın “tanımı” üzerinde çalışırken, toplumsal korumaya evrensel yaklaşımları değersizleştiren, eşitsizlikleri artırma yollarının aklımızı karıştırmamasından kaçınmalıyız (Silver, 1994). Aslında, toplumsal dışlanma kavramı mücadele edilmesi gereken bir durumdur; bu durumda kimin toplumsal olarak dışlandığını “objektif” olarak tanımlamak oldukça zordur ki bu tartışma için kullanılan kriterlere bağlıdır.

Dışlanmanın eleştirel bir tanımı, sömürü ve sınıf bilincinin analitik kategorisi yoluyla yapılır ki, bu işçi sınıfının sömürüye ilişkin farkındalık kazanmasına karşılık gelir. Bundan dolayı, işçi sınıfı özgürlüğüne sadece sınıf bilinci kazanma yoluyla ulaşır ve burada “mülk ve güçten dışlanmanın [aşırı düzeyde

varlığı] sınıf koşulları arasındaki açığı artıracaktır” (Irmak ve Güçlü, 2012, s. 1504).

Günümüzde, klasik Aydınlanmacı liberallerin “doğal haklar” diye adlandırdığı şeyin daha çok tanınması yönünde hareket eden sivil kurumların gelişmesine rağmen pek çok tanımlanmış grubun sürekli daralan toplumsal olanaklara sahip olduğunu gözlüyoruz. Bu bireylere “atfedilen” -özellikle cinsiyet ve ırk, aynı zamanda din, milliyet, etnisite ve bu birleşik özelliklerin birlikte ele alındığı- özellikler, gücün (iktidarın) dış çeperindeki birey ve toplulukların göstergeleridir (Hooker, 2005; Morrisson ve Jutting, 2005).

Bu nedenle sınıf oluşumu ve bölünme, mülkiyete sahip olma ve artı değer kontrolü temelinde oluşur. Marx’a göre, toplumsal dışlanma üretim araçlarının kontrolünden doğar. Böylece, Marx’ın burjuvazi olarak tanımladığı, özel mülkiyete sahip olanlar ve artı değeri kontrol edenler, alt sınıfları herhangi bir maddi güçten dışlarlar. Bu durumda dışlanmaların atfedilen özelliklere dayalı olarak yaygın çeşitlikteki dışlanmalardan doğduğunu ve eğitim alanında oynadıkları rolü anlamalıyız. Fakat asıl olarak, bu kategorik ayrımcı dışlanmaların iç içe geçtiğini ve sömürü sürecine ve artı değer benimsenmesine yardımcı olduğunu anlamalıyız. Bu, önemli bir mülkü olmayan ücretli işçiler ile kriz ekonomisinin yüksek disiplini yoluyla ideolojik üstyapıyı, üretim araçlarını, eğitim haklarına erişim araçlarının durumunu kontrol eden burjuvazi arasındaki eş zamanlı gerilimin sorunudur (Irmak ve Güçlü, 2012, s. 1501; Piketty, 2014).

Eleştirel eğitimdeki herhangi bir tanımsal çaba, toplumsal gücün adaletsiz doğasını açığa çıkarmaya ve değiştirmeye yönelik bir hareketi içermelidir (Brosio, 1994). Dışlanma, iç içe geçmiş adaletsiz yapılar yoluyla pekiştirilir ve beslenir. Okul alanlarını tüm araçlarla özgürlüğün diliyle yeniden işgal etme, öğrencilerin adil ve eşit olanaklar konusundaki haklarının satılık olmadığını, bunların özgürlük ve katılımın (freedom and inclusion) sığınakları olduğunu yüksek sesle duyurma, eğitimsel adaletsizliğe karşı aktif direnme yolları arasında sayılabilir...

Kaynakça

Bhalla, A. ve Lapeyre, F. (1997). Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework, Development and Change. Vol. 28, pp. 413-433.

Bowles, S. ve Gintis, H. (1986). Democracy and Capitalism. NY: Basic Books.

Brosio, R. A. (1994). A Radical Democratic Critique of Capitalist Education. NY: Peter Lang.

Fischer, Andrew M. (2011). Reconceiving Social Exclusion. Manchester, UK. Brooks World Poverty Institution. BWPI Working Paper 146.

Habermas, J. (1973). Legitimation Crisis. NY: Beacon Books.

Hooker, J. (2005). Indigenous Inclusion/ Black Exclusion: Race, Ethnicity and Multicultural Citizenship in Latin America, Journal of Latin American Studies. Vol. 37 (2), pp. 285-310.

Irmak, F. ve Güçlü, İ. (2012). Revisiting Marx and Dahrendorf on Social Exclusion and Inclusion. International Journal of Human Sciences. [Online]. (9)2, 1499-1509.

Morrisson, C. ve Jütting, J. P. (2005). Women's Discrimination in Developing Countries: A New Dataset for Better Policies. World Development, Vol. 33(7), pp. 1065-1081.

Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. (Çev. A. Goldhammer) Cambridge, Mass: The Belknap Press of Harvard University Press.

Silver, H. (1994), Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. International Labour Review, Vol. 133 (5-6), pp. 531-578.